

Драган М.І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КАРИКАТУРИ В ПЕРІОД ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості російської політичної карикатури як інструменту пропаганди в умовах гібридної війни проти України. Автор розглядає політичну карикатуру не лише як художній феномен, а насамперед як дієвий інструмент інформаційно-психологічного впливу, що забезпечує формування і закріплення у свідомості суспільства стійких ідеологічних установок. У контексті сучасної російської пропаганди карикатура постає складовою ширшої концепції «рефлексивного контролю», спрямованої на маніпулювання сприйняттям міжнародної спільноти та виправдання агресивної політики РФ щодо України.

Доведено, що карикатура в російському медіапросторі активно використовується для реалізації стратегічних завдань гібридної війни, зокрема для створення викривленої візуальної картини світу, що формує у російського глядача певну систему координат – «добра Росія» проти «ворожого Заходу» і «зрадливої України». У межах дослідження виокремлено три основні риси російської політичної карикатури періоду російсько-української війни (2014–2025 рр.).

По-перше, простежується системне формування стереотипних образів України, Заходу та самої Росії. Україну зображують як слабку, залежну чи розгублену державу, яку Захід нібито використовує у власних інтересах, тоді як Росія виступає в образі «ведмедя-захисника» або «старшого брата». Такі образи покликані закріпити в суспільній свідомості уявлення про «несправедливість» міжнародного ставлення до РФ та «необґрунтованість» прагнення України до незалежності. По-друге, типовою ознакою є гіперболізація та спрощення складних політичних реалій. Через надмірне перебільшення рис політичних лідерів (зокрема В. Зеленського, П. Порошенка, Б. Обами) та символічне зображення подій досягається яскравий емоційний ефект. Цей прийом сприяє формуванню чорно-білої картини світу, позбавленої критичного сприйняття, та дозволяє впливати на емоційному рівні, а не через логічне осмислення фактів. По-третє, для російської карикатури характерна абсолютна узгодженість із медійними наративами державної пропаганди. Вона відтворює ті самі меседжі, що поширюються через телебачення, новинні ресурси та соціальні мережі: «демонізацію» України, заперечення російської агресії, романтизацію імперського минулого та легітимізацію воєнних злочинів під виглядом «захисту російськомовних». У такий спосіб карикатура стає візуальним підтвердженням і закріпленням офіційних пропагандистських тез, що підвищує їх емоційний вплив і сприяє масовому прийняттю.

Окрему увагу приділено естетичному аспекту політичної карикатури, яка, попри наявність художніх засобів, втрачає незалежну мистецьку функцію, перетворюючись на пропагандистський продукт. Візуальні образи виконують роль каталізаторів колективних емоцій, мобілізуючи російське суспільство до підтримки воєнної політики держави.

У підсумку, російська політична карикатура в умовах гібридної війни є не лише інструментом інформаційної агресії, а й відображенням глибинних трансформацій у культурному й ідеологічному просторі РФ. Вона поєднує у собі функції пропаганди, маніпуляції та соціального програмування, забезпечуючи легітимізацію імперського дискурсу й агресивних дій Росії на міжнародній арені. Дослідження окреслює потребу подальшого аналізу цього феномену як частини системної інформаційної політики Кремля, що використовує візуальну культуру для формування бажаної суспільної свідомості.

Ключові слова: Карикатура, пропаганда, інформаційно-психологічний вплив, російсько-українська війна, інтернет-мем.

Постановка проблеми. Сучасна російсько-українська війна характеризується не лише активними бойовими діями, а й масштабним інформаційно-психологічним протистоянням, у межах якого Російська Федерація системно застосовує різноманітні інструменти пропаганди. Одним із найефективніших засобів візуального впливу на масову свідомість є політична карикатура, що у російському контексті перетворилася на важливий елемент гібридної війни. Проблема полягає в тому, що політична карикатура, маючи зовні розважальний або сатиричний характер, фактично використовується як зброя інформаційної агресії, спрямована на виправдання злочинних дій РФ, формування ворожого образу України та маніпулювання громадською думкою як усередині Росії, так і за її межами. Попри зростання уваги науковців до проблеми інформаційних впливів у сучасних війнах, феномен політичної карикатури як системного інструменту російської пропаганди залишається недостатньо вивченим. Зокрема, бракує комплексного аналізу її змістових, візуальних і психологічних особливостей у період гібридної війни 2014–2025 рр. Недослідженими залишаються механізми трансляції через карикатуру імперських, антиукраїнських та антизахідних наративів, а також вплив цього виду візуальної комунікації на формування суспільної свідомості в Росії.

Отже, постає необхідність наукового осмислення російської політичної карикатури як важливого елементу пропагандистської системи Кремля, що поєднує естетичні засоби з маніпулятивними технологіями впливу. Аналіз її специфічних рис, функцій та ідеологічних орієнтирів дозволить глибше зрозуміти механізми інформаційної агресії Росії та визначити роль візуальної сатири у підтриманні та легітимації гібридної війни проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних дослідників, які вивчають інформаційне протистояння в межах російсько-української війни, варто виокремити Лілію Питльовану, Галину Петришин, Ольгу Гордійчук, Андрія Василюка, Олену Сніговську, Альону Малахіті, Михайла Горохата і інших. У своїх працях вони зосереджують увагу переважно на питаннях гібридної війни, механізмах інформаційного впливу, дезінформації та пропаганди. Водночас, аспекти використання політичної карикатури, малюнкових матеріалів і інтернет-мемів у наших хронологічних межах залишаються майже не дослідженими. Водночас, на нашу думку, флагманом у цьому

напрямі по праву можна вважати доцента кафедри історії Гуманітарного факультету Українського католицького університету Лілію Питльовану, чії роботи, одноосібні чи у співавторстві становлять вагомий внесок у розуміння впливу політичної карикатури в російсько-українському протистоянні. Зокрема, її дослідження «Україна, Росія і світова безпека у карикатурі Деріла Кейгла та інтернет-ресурсу Cagle Cartoons» [1], «Репрезентація образу зовнішнього ворога у карикатурі журналу «Перець» під час російсько-української війни 2022 року» [2], «Загрози енергетичній безпеці України та Європи у політичній карикатурі Сергія Йолкіна» [3], «США і «Північний потік-2» у сучасній політичній карикатурі» [4], та інші праці демонструють глибокий аналіз окремих тематичних сегментів, проте здебільшого охоплюють локальні події або окремі політичні сюжети.

Отже, комплексне дослідження політичної карикатури як системного інструменту інформаційної війни Росії проти України, її пропагандистських функцій та впливу на суспільну свідомість залишається відкритим і потребує подальшого наукового опрацювання.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз особливостей російської політичної карикатури як інструменту інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни проти України, визначення її змістових, візуальних та ідеологічних характеристик, а також з'ясування ролі карикатури у формуванні та поширенні пропагандистських наративів, спрямованих на виправдання агресії Російської Федерації та викривлення образу України у масовій свідомості.

Виклад основного матеріалу. Сучасна концепція російської пропаганди містить в основі як традиційні інструменти, серед яких – напівправа, дезінформація, навішування ярликів, так і різноманітні варіації актуальної та дієвої інформаційної зброї. При цьому, в контексті останньої, Росія використовує специфічний підхід до ведення гібридної війни – «рефлексивний контроль», ключовою метою якого є переконлива відстороненість Заходу від процесу проникнення Росії до України та поділу її на окремі частини. РФ тривалий час демонструвала стійкі успіхи у цій сфері, що стало однією з причин затяжного російсько-українського конфлікту.

Разом із зазначеним вище концептуальним підходом, у тривалій гібридній війні проти України РФ використала ще один дієвий метод поширення власних геноцидних наративів та імперіалістичних ідей, що наділений векторністю внутрішньо-суспільного

російського споживача – політичну карикатуру. Український науковець М. В. Горох детермінує популярність політичної карикатури як ключового впливового засобу пропаганди специфічною властивістю кращих зразків карикатурної продукції [5]. Зокрема, цей дослідник зазначав, що основна її суть полягає у потенціалі потужного впливу на формування суспільних настроїв серед широких верств населення різних вікових груп, першочергово, завдяки невибагливості та доступності, яскравості образів. При цьому, влучні вислови та короткі пояснення міцно вкорінюються у свідомість росіян, формуючи стійкі ідеологічні установки, моделюючи поведінкові реакції, змінюючи ціннісні орієнтири соціуму [5].

Вище зазначеній науковій позиції торують українські науковці О. В. Сніговська та А. В. Малахиті, зауважуючи активний вплив образотворчого ряду на особистісне сприйняття інформації, задаючи своєрідну програму розуміння супутнього вербального тексту [6].

Результати поглибленого аналізу російської політичної карикатури періоду російсько-української війни (2014–2025 рр.), можна виокремити ключові особливості російських карикатур в інтересах інформаційно-психологічної війни проти України, що представлені нижче.

1. Формування стереотипних та шаблонних образів України, Росії, світу.

Карикатури у російському контексті доволі часто застосовують спрощені образи для репрезентації окремих держав та їхніх лідерів. Зокрема, саму себе Росія представляє у вигляді ведмеда, котрий повинен символізувати добродушність, силу та потенційну агресію (Рис. 1, ліворуч); своєю чергою Україну росіяни зображують в образі «блудного сина», що зійшов із єдиного вірного шляху, або ж як залежну та слабку державу (Рис. 1, праворуч).

Західні держави, у тому числі, країни Європи та США, росіяни репрезентують у форматі маніпуляторів чи агресорів, котрі жорстко експлуатують Україну, використовуючи її у власних цілях (Рис. 2).

Рис. 1. Шаблонні карикатурні образи Росії та України [7; 8]

Рис. 2. Гротескні образи країн світу в рамках російсько-української війни [9; 10]

2. Ефект надмірної гіперболізації.

Російська політична карикатура суттєво гіперболізує характерні риси окремих персонажів і певні ситуації, що має на меті досягнення стійкого потужного емоційного впливу на аудиторію. Зокрема, російська політична карикатура зображує непомірно великими ніс та вуха Барака Обама (Рис. 3, ліворуч), Володимира Зеленського зображує нереально маленьким та із надто довгим носом (Рис. 3, праворуч).

У цілому, прийом гіперболізації дає змогу дещо спростувати складні політичні контексти, демонструвати та просувати їх у чорно-білому світлі, що створює оптимальне підґрунтя для формування у суспільстві стійких стереотипів у межах необхідної ідеології.

3. Абсолютна компліментарність ідеологічним наративам російських засобів масової інформації та поширення недостовірних фактів.

Російська політична карикатура надзвичайно тісно пов'язана з ключовими штампами, що активно поширюються державними засобами масової інформації Росії та репрезентують офіційні лінії пропаганди. З-поміж основних ідей – агресивність країн Заходу (Рис. 4), потреба невідкладного захисту «русского мира», позиціонування Росії як історичного об'єднувача та захисника істинно слов'янських народів.

Виходячи із цього, російські політичні карикатури досить часто містять в основі вигадану чи спотворену інформацію, націлені на формування та просування в суспільстві альтернативної реальності, в межах якої факти асимілюються із вигадками для підтримки необхідних пропагандистських настроїв. Окрім того, недостовірні інформація створює необмежені можливості для формування «зручних» образів героїв та ворогів, без будь-яких зобов'язань щодо дотриманням правди.

Рис. 3. Карикатурні образи експрезидента США Барака Обама та президента України Володимира Зеленського [11; 12]

Рис. 4. Зразки зображення країн Заходу як агресорів, від яких необхідно захищатись [13; 14]

4. Безальтернативне трактування фактів та подій.

Компліментарність ідеологічним наративам російських засобів масової інформації та поширення недостовірних фактів забезпечує виключення критичного аналізу та інших точок зору. Усі персонажі, події та факти подаються з єдиної, конкретно визначеної, позиції, котра максимально компліментарна державній пропаганді. Зазначене забезпечує стійкий ефект безальтернативності, за якої суспільству як адресату інформації пропонується тільки один варіант «правильної» інтерпретації.

Виходячи із специфіки використання політичної карикатури як інструменту антиукраїнської пропаганди в Росії, можна визначити ключові ролі та завдання, покладені на такий вид карикатури, зокрема:

– позиціонування України як безпосередньої жертви країн Заходу: в російських політичних карикатурах Україна, здебільшого, виступає у

ролі жертви маніпуляцій західних країн, що спрямоване на пробудження співчуття до українців з метою виправдання втручання РФ для «захисту» та «допомоги» (Рис. 5);

– при цьому, українські лідери та політики репрезентовані у якості маріонеток, що функціонують під прямим контролем Заходу (Рис. 6);

– актуалізація образу «непереможної» РФ: політична російська карикатура просуває та підтримує традиційний внутрішньо-суспільний образ Росії як непереможної потужної сили (Рис. 7), метою функціонування якої є боротьба за справедливість та правду. При цьому, Росія позиціонує себе захисником правдивих та істинних традиційних цінностей, борцем із агресією та аморальністю країн Заходу; зазначений образ володіє векторністю розвитку патріотичних настроїв всередині країни, укріплення віри в безсумнівну правоту та силу РФ, її ідеологічних наративів та зовнішньої політики;

Рис. 5. Зразки зображення України як жертви Заходу [15; 16]

Рис. 6. Зображення України в постаті президента як держави, яка залежна від допомоги країн Заходу [17; 18]

– ідеалізація образу президента РФ В. Путіна: політична карикатура в Росії, здебільшого, ідеалізує образ політиків, зокрема, президента, репрезентуючи його як сильного та мудрого лідера, що володіє істинно вірним розумінням політичних наративів, виконує функції борця за справедливість та захисника Росії; такий підхід спрямований на укріплення популярності політичного лідера у суспільстві, зміцнення довіри до його зовнішньої політики. Для прикладу президента РФ прирівняли до Геракла - героя грецької міфології, відкривши виставку «12 подвигів Володимира Путіна» де він зображається героєм, борцем за справедливість. Основними подвигами його вважають: відповідь на санкції, зупинку авіабомбардувань у Сирії, олімпіаду в Сочі, ліквідацію Олігархії, боротьбу з корупцією, повернення Криму, контракт на постачання Містралей, будівництво газопроводу «Південний потік», контракт на газ з Китаєм, підтримку мінських угод з Україною

(Рис. 8, *ліворуч*), боротьбу з США (Рис. 8, *праворуч*) [21];

– спрямованість на деморалізацію українського суспільства: політична карикатура РФ відображає корупційність та слабкість українського суспільства (Рис. 9).

Також вона відображає повну залежність від країн Заходу (Рис.10), що спрямовано на зниження вмотивованості та падіння морального духу українського суспільства, укорінення ефекту марності їх зусиль, неможливості досягнення будь-якого успіху без практичної підтримки Росії.

Висновки. Російська політична карикатура, в цілому, відіграє систематичну та комплексну роль пропаганди, послідовної інтеграції політичних та ідеологічних наративів у суспільні маси, що дозволяє трансформувати думку соціуму та його переконання у необхідному напрямку, просувати ідеологічні штампи, що є максимально вигідними російській владі, у тому числі, в контексті

Рис. 7. Зразки карикатур, які зображують Росію як переможну та сильну державу [19; 20]

Рис. 8. Репрезентація російського президента як героя-борця за справедливість [22; 23]

Рис. 9. Зразок карикатур, які зображують українців як таких, що втратили свою державність та «розвалили» країну [24; 25]

Рис. 10. Зразки зображення президента України як маріонетки країн Заходу [26; 27]

війни проти України. Вище перераховані теми, за якими працюють російські карикатуристи та карикатуристи-любителі, які публікують свої роботи у виданнях, на форумах, інтрент-виданнях з метою донести свою думку до суспільства, мають на меті тільки одне-вплив на суспільну

думку та свідомість громадян. Такі дії працюють у напрямку інформаційно-пропагандистського забезпечення в інтересах Росії, що дуже негативно працює проти тих, кого ці роботи зображують у негативному світлі, та максимально позитивно на тих, хто зображений з позитивної сторони.

Список літератури:

1. Питльована Л.Ю. Україна, Росія і світова безпека у карикатурі Деріла Кейгла та інтернет-ресурсу Cagle Cartoons. 2019. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/03222854-c00d-4302-9084-fcb067a7da72>
2. Питльована Л.Ю. Репрезентація образу зовнішнього ворога у карикатурі журналу «Перець» під час російсько-української війни 2022 року. 2022. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/1c892a14-1912-480d-821b-8256015ad3b4>
3. Питльована Л.Ю. Загрози енергетичній безпеці Європи та України у політичній карикатурі Сергія Йолкіна. 2020. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77d373db-a91b-4cf9-8f34-7858d5752e6a/content>
4. Питльована Л.Ю. США і «Північний потік 2» у сучасній політичній карикатурі. 2019. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/cd01da9f-3d7e-4b2e-b455-42655111f3cd>
5. Горох М. В. Політична карикатура на шпальтах окупаційної преси: Сумська область (1941- 1943 рр.). *Сіверщина в історії України*. 2019. 12. 333– 347.

6. Сніговська О. В., Малахиті А. В. Політична карикатура як вид креолізованого тексту в контексті кризи українсько-російських відносин (на матеріалі грецької преси). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. 35. 179–202. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/259387>
7. Публікація карикатури. URL: <http://forum.wyksa.ru/viewtopic.php?t=14603&start=900>
8. Публікація карикатури. URL: https://pikabu.ru/story/nabrosal_chtoto_vrode_karikaturyi_9151262
9. Публікація карикатури. URL: https://pikabu.ru/story/ukraine_nuzhnyi_tanki_9886345
10. Публікація карикатури. URL: <https://kot-sapog.livejournal.com/17176116.html>
11. Публікація карикатури. URL: https://aif.ru/politics/gallery/shestnadcat_zabavnyh_karikatur_na_prezidenta_ssha_baraka_obamu
12. Публікація карикатури. URL: <https://krasnoyarsk.bezformata.com/listnews/vismeivayushie-zelenskogo-karikaturi/112389998/>
13. Публікація карикатури. URL: https://pikabu.ru/story/ne_nu_a_chyo_9125721
14. Публікація карикатури. URL: https://vk.com/wall-50332460_4253113
15. Публікація карикатури. URL: <https://vatnik.reactor.cc/post/1308642>
16. Публікація карикатури. URL: <https://chayan.tatar/photo/igor-kolgarev>
17. Публікація карикатури. URL: <https://vatnik.reactor.cc/post/5398388>
18. Публікація карикатури. URL: <https://e-vid.ru/politika/090723/zapad-pomogaet-ukraine-ne-rukhnut-no-ne-pobedit>
19. Публікація карикатури. URL: https://vk.com/wall-106598930_178160
20. Публікація карикатури. URL: <https://vatnik.reactor.cc/post/2565703>
21. «Сторонники Владимира Путина» сравнили его с Гераклом. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/10/141006_putin_heroic_deeds
22. Публікація карикатури. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/10/141006_putin_heroic_deeds
23. Публікація карикатури. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/10/141006_putin_heroic_deeds
24. Публікація карикатури. URL: https://vk.com/wall-185808385_282157
25. Публікація карикатури. URL: <https://utyug.info/new/32213/>
26. Публікація карикатури. URL: https://zavtra.ru/blogs/delo_tryoh_telekanalov
27. Публікація карикатури. URL: <https://bloknot.ru/v-mire/ukrainu-kinuli-kak-lohov-na-zapade-obsuzhdayut-detali-sdelki-trampa-s-putinym-1381201.html>

Drahan M.I. FEATURES OF RUSSIAN POLITICAL CARICATURE DURING THE HYBRID WAR AGAINST UKRAINE

The article examines the features of Russian political caricature as a tool of propaganda in the context of the hybrid war against Ukraine. The author considers political caricature not only as an artistic phenomenon but primarily as an effective instrument of informational and psychological influence that shapes and reinforces stable ideological attitudes in the public consciousness. In the context of modern Russian propaganda, caricature emerges as a component of the broader concept of “reflective control”, aimed at manipulating the perception of the international community and justifying the aggressive policies of the Russian Federation toward Ukraine.

It is demonstrated that caricature in the Russian media space is actively used to advance strategic objectives of the hybrid war, particularly by creating a distorted visual picture of the world that forms a specific coordinate system for the Russian viewer – a “good Russia” versus a “hostile West” and a “treacherous Ukraine”. The study identifies three key characteristics of Russian political caricature during the Russian–Ukrainian war (2014–2025).

First, there is a systemic formation of stereotypical images of Ukraine, the West, and Russia itself. Ukraine is depicted as a weak, dependent, or confused state allegedly used by the West for its own interests, while Russia appears as a “bear-protector” or “elder brother”. Such images are designed to cement in public consciousness the notions of the “injustice” of international attitudes toward the Russian Federation and the “groundlessness” of Ukraine’s aspiration for independence.

Second, a typical feature is the hyperbolization and simplification of complex political realities. Through excessive exaggeration of the traits of political leaders (including V. Zelensky, P. Poroshenko, B. Obama) and symbolic representations of events, a strong emotional effect is achieved. This technique cultivates a black-and-white worldview, devoid of critical perception, and allows propaganda to influence at the emotional rather than the logical level. Third, Russian caricature is characterized by complete alignment with the media narratives of state propaganda. It reproduces the same messages spread through television, news resources, and social media: the “demonization” of Ukraine, denial of Russian aggression, romanticization of imperial history, and

legitimization of war crimes under the guise of “protecting Russian speakers”. In this way, caricature becomes a visual confirmation and reinforcement of official propagandist theses, increasing their emotional impact and facilitating mass acceptance.

Special attention is given to the aesthetic dimension of political caricature, which, despite containing artistic elements, loses its independent artistic function and becomes a pure propaganda product. Visual images act as catalysts of collective emotions, mobilizing Russian society to support the state’s military policy.

In conclusion, Russian political caricature in the context of hybrid warfare is not only an instrument of informational aggression but also a reflection of profound transformations in the cultural and ideological space of the Russian Federation. It combines the functions of propaganda, manipulation, and social programming, ensuring the legitimization of imperial discourse and Russia’s aggressive actions on the international stage. The study underscores the need for further analysis of this phenomenon as part of the Kremlin’s systemic information policy, which employs visual culture to shape the desired public consciousness.

Key words: *Caricature, propaganda, informational and psychological influence, Russian–Ukrainian war, internet meme.*

Дата надходження статті: 22.11.2025

Дата прийняття статті: 15.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025